

перспектива / За ред. акад. В. Г. Кременя. – К.: Товариство «Знання» України. – 2011. – 527 с. 5. *Єрмоленко С. Я.* Мова і українознавчий світогляд: Монографія. – К.: НДІУ, 2007. – 444 с. 6. *Лісовий В.* Еліта / В. Лісовий // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С. 193–195. 7. Мовний баланс України / Упоряд. О. Медведєв // Сучасність. – 2007. – № 9. – с. 69–89. 8. *Найчук А.* Філософсько-педагогічна думка України: динаміка у цивілізаційному вимірі: монографія. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 209 с. 9. *Невмержицька О. В.* Аксиологічні виміри вітчизняного освітнього простору: історичний аспект: монографія. – Дрогобич:

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, 2013. – 490 с. 10. *Селігей П. О.* Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 118 с. 11. Українська еліта та її роль в державотворенні. Наукові записки. – Вип. 1. – К. – 2000. – 255 с. 12. *Шевчук О. А.* Еліта як домінанта розвитку людського капіталу. – К., 2012. – 248 с. 13. *Шумарова Н. П.* Мовна поведінка як форма вираження ціннісних орієнтацій // Мова тоталітарного суспільства. – К., 1995. – С. 100–106.

УДК 323.24(477)

Воропаєва Тетяна

Цивілізаційний поступ українства: теоретико-емпіричні результати дослідження

У статті розглядається цивілізаційний поступ українства та особливості цивілізаційного процесу в Україні. Аналізуються теоретико-емпіричні результати дослідження.

Ключові слова: цивілізаційний розвиток, цивілізаційні процеси, українство, європейська цивілізація.

Voropayeva Tetiana

Civilization Progress of the Ukrainianness: Theoretical and Empirical Findings

This paper deals with the civilizational development of Ukrainianness and the features of civilization process in Ukraine. The results of theoretical and empirical research are analyzed.

Keywords: civilization development, civilizational processes, Ukrainianness, European civilization.

Воропаєва Татьяна

Цивилизационный прогресс украинства: теоретико-эмпирические результаты исследования

В статье рассматривается цивилизационное развитие украинства и особенности цивилизационного процесса в Украине. Анализируются теоретико-эмпирические результаты исследования.

Ключевые слова: цивилизационное развитие, цивилизационные процессы, украинство, европейская цивилизация.

Проблема цивілізаційного розвитку різних країн і народів гостро стояла упродовж усього історичного шляху розвитку соціогуманітаристики і мала найрізноманітніші способи вирішення. Як правило, цивілізаційна проблематика актуалізувалась в умовах кризових, перехідних періодів розвитку суспільства, коли виникала необхідність нового самовизначення соціуму, а також вибору нових політико-правових, соціально-економічних та соціокультурних моделей розвитку. У зв'язку з цим перехідні й кризові періоди можна розглядати як особливий поворотний пункт у розвитку суспільства та особистості, коли не тільки відбуваються кардинальні зміни у багатьох сферах, але й уможливаються наукові дослідження реальних («свіжих») соціокультурних трансформацій. Саме тому аналіз цивілізаційного поступу українства для українознавства як сучасної інтегративної науки є надзвичайно актуальним.

Відомо, що основними характеристиками актуального стану сучасної науки є *постнекласична раціональність* (з її міждисциплінарним дискурсом; герменевтичним стилем мислення; парадигмальною толерантністю (В. Стьюпін); мережевим принципом організації знання (Дж. Чью); «критичним самоосмисленням дисципліни» (К. Джерджен); «легалізацією внутрішньо-суб'єктивного досвіду» (А. Юрєвич)), *тенденція до інтеграції наукового знання* тощо [1]. *Ключовими ідеями постнекласичної науки* є: 1) ідея конвергенції; 2) ідея соціокультурної обумовленості людського знання; 3) діалог соціогуманітаристики та природознавства. Це дозволяє зняти протистояння «наук про дух» і «наук про природу», організувати не тільки міждисциплінарний, але й трансдисциплінарний дискурс. Складне, нелінійне мислення здатне інтегрувати не тільки різні грані пізнання, але й різні наукові парадигми. Для постнекласичного мислення властиве інтегративне розуміння людського буття як цілісності

(в єдності його тілесного, душевного й духовного рівнів [3]). Тому постнекласична раціональність може виступати в якості специфічного інструмента аналізу багатовимірних феноменів «з підвищеною гносеологічною й онтологічною складністю» (Дж. Келлі), до яких відноситься і українство (яке розглядається в контексті цивілізаційного поступу). У цьому випадку можлива інтеграція різнопланових методологічних стратегій, спрямованих на вивчення різних аспектів цивілізаційного поступу українства, синхронних і діахронних репрезентацій цивілізаційного розвитку, що може призвести до створення взаємоузгодженої дослідницької мережі з активною функціонуючою системою «концептуальних мостів».

Оскільки українознавство утверджується сьогодні як інтегративна наука [1, с. 45–48]), то необхідно чітко виокремити різні рівні інтегративності: 1) *комплекс* (репрезентує інтегративні процеси нижчого рівня); 2) *синтез* (репрезентує інтегративні процеси середнього рівня); 3) *інтеграцію* (репрезентує інтегративні процеси вищого рівня, що передбачають тісну взаємодію кількох наук (або наукових галузей), які всебічно й одночасно вивчають один і той самий предмет або об'єкт [7, с. 16–30]), які співвідносяться з *полідисциплінарними, міждисциплінарними й трансдисциплінарними* методологічними стратегіями [1, с. 45–54]).

Наприклад, дослідження вважається *полідисциплінарним*, коли певний об'єкт різнобічно вивчається декількома науковими дисциплінами одночасно; при цьому кожна з цих дисциплін може використовувати власні методологічні принципи, вносячи свій внесок у «загальну скарбничку» знань про досліджуваний об'єкт [4, с. 193–201]. Дослідження вважається *міждисциплінарним*, якщо воно проводиться з використанням не тільки спільних категорій, але й з кооперуванням різних наукових дисциплін. Для *трансдисциплінарних* досліджень характерний науковий пошук, спрямований «крізь», «через»

кордони кількох наукових дисциплін, який виходить за їхні межі, на більш високий, метадисциплінарний, рівень. Такі дослідження характеризуються холистичним баченням предмету вивчення. Саме трансдисциплінарні дослідження здатні не тільки перетинати дисциплінарні межі, а й «переносити» схеми, категорії, стратегії та практики з однієї дисциплінарної області в іншу [4, с. 193–201; 5, с. 134–137].

О. Князева підкреслює, що «*трансдисциплінарність* у вузькому розумінні означає інтеграцію різних форм і методів дослідження, включаючи спеціальні прийоми наукового пізнання, для вирішення наукових проблем. Трансдисциплінарність у широкому розумінні означає єдність знання за межами конкретних дисциплін» [4, с. 194]. Таким чином, вивчення українства в контексті цивілізаційного поступу (як складного багаторівневого об'єкта дослідження) не буде повноцінним, якщо не вийти за межі вузько-дисциплінарної обмеженості. У цьому випадку «доцільніше говорити про полідисциплінарні дослідницькі поля, міждисциплінарні дослідження і трансдисциплінарні стратегії дослідження» [4, с. 194]. При цьому «трансдисциплінарність не антагоністична міждисциплінарності, а доповнює її, оскільки з'єднує різні фрагменти реальності в єдину картину... Трансдисциплінарність означає стимулювання синергії між дисциплінами і справжню інтеграцію знання» [4, с. 194]. Прикладом такої інтегративної науки є сучасне українознавство, яке має свій об'єкт і предмет дослідження, своє проблемне поле досліджень і власну систему знань, цілісність якої не вичерпується вузько-дисциплінарними підходами. Відомо, що *інтегративність* була визнана істотною перевагою сучасного українознавства багатьма відомими вченими – С. Кримським, М. Поповичем, В. Горським, М. Розумним, Л. Шклярюм та ін. [1; 2; 10].

У рамках українознавства трансдисциплінарні дослідницькі стратегії дозволяють інтегрувати нові факти, знання і результати теоретико-емпіричних досліджень у цілісну систему, що сприяє більш глибокому вивченню об'єктів і явищ. Наприклад, евристичний потенціал використання трансдисциплінарних дослідницьких стратегій при вивченні цивілізаційного поступу українства полягає в тому, що вони дозволяють: 1) не тільки *встановити зв'язок* між природничою й соціогуманітарною парадигмами, але й *зняти протиріччя* між ними та *поєднати їхні переваги*; 2) здійснити *трансдисциплінарний аналіз* матеріальної, соціальної та духовної культури українства, щоб виявити нові грані його самобутнього цивілізаційного поступу, які зафіксовані в культурно-історичному досвіді. *Трансдисциплінарний аналіз* українства в контексті цивілізаційного поступу передбачає не тільки всебічний розгляд процесів антропогенезу, соціогенезу, культурогенезу й політогенезу, але й врахування впливу на цивілізаційний розвиток людини і людських спільнот виробництва, нових технологій, соціально-економічних відносин, суспільно-політичної, духовно-світоглядної та інших сфер життя. Трансдисциплінарні дослідницькі стратегії сприяють розумінню динаміки цивілізаційних процесів на декількох рівнях реальності одночасно, «переступаючи» кордони конкретних дисциплін для створення універсальної картини досліджуваного об'єкта.

Використання трансдисциплінарних дослідницьких стратегій для вивчення специфіки цивілізаційного поступу українства передбачало не тільки інтеграцію методологічних стратегій цивіліології, історіософії, культурології, політології, соціології, історичної психології та філософської антропології, але й створення взаємоузгодженої системи «концептуаль-

них мостів» на базі українознавства. Зокрема, інтегративні можливості українознавства (при вивченні цивілізаційного поступу українства) дозволяють поєднати *цивілізаційний та світ-системний підходи* із *системно-синергетичною* методологією, що передбачає можливість створення цілої системи «*концептуальних мостів*» не тільки між *українознавством та цивіліологією*, але й між *українознавством та філософією історії*. Це розширює дослідницькі горизонти сучасного українознавства, уможлиблює цілісний, більш глибокий аналіз генези й цивілізаційного розвитку різних соціально-історичних організмів на теренах України, дає можливість розглядати цивілізаційні процеси в динаміці, з урахуванням різноманітних *чинників*, які або *стимулювали* дані процеси, або ж *гальмували* їх. Базовими категоріями для створення «концептуальних мостів» між *українознавством, цивіліологією та філософією історії* є такі: «цивілізація», «цивілізаційні процеси», «цивілізаційна динаміка», «україністство», «цивілізаційний розвиток українства», «європейська цивілізація», «українськість», «українська людина», «Україна» (як територія, країна і держава), «Європа», «український соціум», «українська культура», «європейська культура», «українська еліта», «історична особистість», «цивілізаторська місія», «цивілізаційна ідентичність», «базові цінності», «соціокультурні трансформації», «глобалізація» та ін. Ці категорії утворюють цілісну «систему координат», уможливаючи нове осмислення поставленої проблеми.

На основі здійснених упродовж 1991–2015 рр. теоретико-емпіричних досліджень цивілізаційної ідентичності та цивілізаційного розвитку українства нами були розроблені *теоретико-методологічні засади* дослідження українства у світовому цивілізаційному процесі та в контексті європейської цивілізації [2; 10]. Окреслимо основні результати цього дослідження.

Сучасні дослідники розглядають цивілізацію як *фундаментальну одиницю* аналізу соціально-історичного процесу, адже становлення і розвиток людської цивілізації детермінується розподілом праці, підвищенням ролі інтелекту в історії, що пов'язано з появою міст, писемності, перших держав, а також з інтенсивним виробництвом і втручанням у природні процеси з метою їх кардинального перетворення. Самобутність і унікальність кожної цивілізації передусім визначають її *онтологічні та духовні* (світоглядні та ціннісно-смислові) *основи*.

Вперше (на основі *інтегративного підходу*) було *запропоновано визначення цивілізації* як макрокультурної соціально-історичної спільності, що охоплює різні суб'єкти (країни, народи, нації, держави), які мають спільні соціо-нормативні принципи надетнічного рівня, подібні етико-релігійні системи, фундаментальні основи ментальності, основоположні ідеали й базові цінності, стійкі особливі риси господарсько-економічної, політико-правової та соціокультурної організації, що виражаються у відповідному способі життєдіяльності (запропоноване нами визначення цитують у своїх статтях і дисертаціях окремі науковці, а співробітники НДІ українознавства розмістили це визначення в Інтернеті, на сайті, присвяченому «Українознавчому альманаху»).

Різні суб'єкти, які входять в одну цивілізацію, пов'язані відносинами еволюційної спадкоємності, синхронністю культуротворення, поширення основних цивілізаційних здобутків та циркуляції соціокультурної інформації, подібністю ментальних типів і ментального інструментарію, соціокультурних норм, цінностей та релігійних уявлень (які можуть бути зумовлені однією із світових релігій), спіль-

ною цивілізаційною ідентичністю, схожими світоглядними уявленнями про географічні та інформаційні кордони (на рівні «мерехтіння смислів» (Ю. Лотман)) своєї цивілізаційної спільності. Будь-яка цивілізація здатна до саморозвитку, схильна до поширення власних досягнень, здобутків та способу життя. Отже, *цивілізація* – це своєрідна й самодостатня просторово-часова (тобто чітко локалізована в просторі Культури й часі Історії) цілісність, яка репрезентує вищий ступінь самоорганізації та розвитку людського соціуму, і в якій сталі (стабільні) елементи переважають над нестабільними.

Цивілізаційний процес – це послідовна зміна етапів цивілізування (тобто визрівання цивілізованості) індивідуальних і колективних суб'єктів та їхньої життєдіяльності, а також сукупність комплексних змін характеру взаємозв'язків і способів взаємодії між даними суб'єктами, які зумовлені внутрішніми закономірностями розвитку певної цивілізації. Цивілізаційний процес проявляється через вдосконалення способів виробництва і технологій, форм людської життєдіяльності, політичного устрою, соціальної самоорганізації, релігійних вірувань, культурних цінностей, духовно-світоглядних і правових систем в рамках конкретної цивілізації, враховуючи її Само-Бутність (неповторність, оригінальність, самодостатність її власного буття). *Міра (ступінь) цивілізованості* індивідуальних і колективних суб'єктів зумовлюється наявністю знарядь праці та інших культурних артефактів, освоєнням вогню, появою людської свідомості, мовлення і мови, розвитком землеробства, ремесел, торгівлі й нових технологій, підвищенням ролі інтелекту, розподілом праці, наявністю міст, писемності, приватної власності, державності тощо.

Уперше було запропоновано розрізняти світовий цивілізаційний процес та європейський цивілізаційний процес. *Світовий цивілізаційний процес* – це складний і суперечливий перебіг (хід) становлення й розвитку характерних рис загальнолюдської цивілізації у планетарному масштабі, це – сукупність дій, спрямованих на підвищення рівня цивілізованості людини, людських спільнот і суспільств, що проявляються через вдосконалення людського буття у всіх його проявах. *Європейський цивілізаційний процес* – це хід набуття головних ознак цивілізованості народами й державами Європи, що проявляється через своєрідні, самобутні й унікальні прояви культуротворення, самоорганізації та соціокультурної еволюції європейської людності, а також через поступальний перехід індивідуальних і колективних суб'єктів від нижчих етапів цивілізаційного розвитку до вищих. Доведено, що *магістральними лініями* цивілізаційного поступу людства є: 1) господарсько-економічний і техніко-технологічний розвиток, 2) соціокультурний і духовно-світоглядний розвиток певної спільноти. При цьому рівень цивілізаційних досягнень спільноти на різних етапах її цивілізаційного розвитку не є однаковим.

Було також виокремлено основні *європейські цивілізаційні процеси*: культуротворення, самоорганізація, державотворення, аксіологізація, гуманізація, деколонізація, демократизація, індивідуалізація, індустріалізація, інновація, інтелектуалізація, інформатизація, комп'ютеризація, консолідація, лібералізація, меморіалізація, модернізація, неолітизація, ноосферизація, сакралізація, секуляризація, солідаризація, соціалізація, суверенізація, традиціоналізація, унормування, урбанізація, християнізація та ін.

Уперше було досліджено феномен українства в цивілізаційному контексті. Це дозволило довести, що міждисци-

плінарну категорію «*українство*» необхідно розглядати у системній єдності з категорією «*українськість*», що уможливило виділення наступних етапів етнонаціонального розвитку українства: 1) становлення протоукраїнського етнокультурного ядра (на основі взаємодії племен склавинів і антів); 2) постання праукраїнських племен (полян, деревлян, сіверян, волинян [з урахуванням дулібів і бужан), уличів, тиверців, білих хорватів]; 3) становлення українського етносу; 4) становлення української етнічної нації; 5) утворення діаспоральних спільнот поза межами України; 6) формування української політичної нації; 7) кристалізація українства як світової макроспільноти (куди входять як етнічні, так і політичні українці [що репрезентують сучасну повномасштабну українську націю], а також вихідці з України, мігранти й представники української діаспори). При цьому запропоновано розглядати українство як певну «цивіліобудівну спільноту», представники якої зробили помітний внесок у розвиток як європейської, так і світової цивілізації.

Українство вперше розглядається як в контексті *загальнолюдської цивілізації*, так і в контексті *європейської цивілізації*, що сприяє з'ясуванню самоцінності українства, його місця й ролі в цивілізаційному розвитку не тільки Європи, але й всього світу. Обґрунтовано *критерії цивілізаційного поступу українства*, які треба розглядати комплексно, адже не можна обмежуватися якимось одним показником, відкидаючи інші, тут потрібно враховувати найсуттєвіші параметри цивілізаційного розвитку та поступове визрівання *цивілізованості* спільноти та її членів.

Оновлено розуміння поняття «*праукраїнство*», яке використовується стосовно періоду становлення *протоукраїнського* етнокультурного ядра (на основі взаємодії племен склавинів і антів) та постання *праукраїнських* племен (полян, деревлян, сіверян, волинян [з урахуванням дулібів і бужан], уличів, тиверців, білих хорватів).

Дістало подальшого розвитку положення про те, що *базою для виникнення міждисциплінарної категорії «українство» є топоніми й етноніми «анти» й «Україна», у змісті яких, власне, й зафіксована семантика «порубіжжя Європи»*. Подібне семантичне навантаження мають також етнонім «*пермяки*», топонім і політонім «Бутан» та ін. Отже, етнонім «анти», який постав на подвійно «порубіжних» теренах (де сходяться кінець «Сходу» (тобто Азії) і початок «Заходу» (тобто Європи)), *усоблює не тільки споконвічну межу між землеробським і кочовим світом, але й європейський цивілізаційний кордон**. Доведено, що *найпершою згадкою про Україну* можна вважати повідомлення готського історика Йордана у 247 розділі його книги «Про походження і діяння готів» (яка написана латинською мовою у середині VI ст.) про «*країну антів*», де викладено один з епізодів боротьби готів з антами, що точилася в другій половині IV ст., напередодні гунської навали. Фразу Йордана про «*країну антів*» сучасна наука може інтерпретувати, зокрема, як *геокультурне й геополітичне «передмур'я» Європи*. Україну необхідно розглядати як «*цивілізаційне порубіжжя*» (borderland) Європи (як простір, коридор, «медіатор» міжцивілізаційної взаємодії, як порубіжний пояс, міст між Сходом і Заходом, як форпост європейської цивілізації та «вікно в Європу» для народів Сходу тощо). Україна не «перекриває» жоден цивілізаційний розлом, а перебуває на східному кордоні європейської цивілізації. Отже, *семантика етнонімів*

* Фактично, ранньосередньовічні землі України можна назвати «Передньою Європою» (у контексті семантики поняття «Передня Азія»).

«анти» та «українці» зумовлюється наявністю давнього цивілізаційного кордону.

Доведено, що українська національна культура поєднує як орієнтальні, так і окцидентальні елементи, з чітко вираженим європейським соціокультурним началом. Використаний в дослідженні інтегративний підхід дозволяє стверджувати, що українству властивий синтезуючий тип міжцивілізаційної взаємодії (з відомих трьох типів міжцивілізаційної взаємодії – протистояння, симбіозу і синтезу).

Проведені емпіричні дослідження дозволили довести, що українцям притаманний не тільки «серединний» тип спільнотного згуртування, але й «серединний» тип особистості, який має найбільші переваги в екогеографічних та геополітичних умовах життєдіяльності українського народу. Отже, «серединність» українства є не тільки етнопсихологічним, а й геокультурним та геополітичним фактом. Таким чином, українство не тільки «народжувалось» і розвивалось разом з європейською цивілізацією, але й реалізувало важливу місію єврозбереження, виконуючи захисні, безпекові, комунікативні (медіаторні), ідентифікаційні й аксіологічні функції, використовуючи свій адаптивний, оборонний, інтелектуальний, соціокультурний та цивілізаційний потенціал для захисту, збереження і стабільного розвитку Європи.

Встановлено, що після епохи Великого розселення індоевропейських племен почала поступово складатися етнічна карта Європи, адже поліетнічність є однією з перших ознак європейської цивілізації. Її наступною ознакою стало християнство.

Уперше було визначено поняття «цивілізаційна ідентичність» (це результат самоотождечення суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних) з тією чи іншою цивілізаційною спільністю, представниками якої дані суб'єкти вважають себе). Зазвичай цивілізаційна ідентичність практично не усвідомлюється людьми у їхньому повсякденному житті. Вона актуалізується переважно тоді, коли суб'єкт зустрічається з представниками іншої цивілізації або ж у тих випадках, коли виникає необхідність осмислення цивілізаційної ролі та місії власної держави. Проведені теоретико-емпіричні дослідження показали, що в ідентифікаційній матриці громадян України нині домінує європейська цивілізаційна ідентичність. Факторами, які найбільше вплинули на активізацію цього типу цивілізаційної ідентичності, стали: Помаранчева революція (2004 р.), проведення в Україні фіналу «Євробачення» (2005 р.), проведення в Україні фіналу Європейського чемпіонату з футболу (2012 р.), відмова від запланованого на кінець листопада 2013 підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, а також події Євромайдану і Революції Гідності [2; 10].

Дістало подальшого розвитку положення про те, що при розгляді цивілізаційного поступу українського народу (як і багатьох інших європейських народів) потрібно враховувати етапи розвитку європейської цивілізації: неолітичний, ранньокласовий, античний, середньовічний, ранньоіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний (інформаційний), а також теорію «цивілізаційних хвиль» Е. Тоффлера про значення аграрної, промислової та інформаційної хвиль [6].

Дістали подальшого розвитку

– положення про те, що: а) у багатьох європейських країнах (до яких належить і Україна) окремі цивілізаційні процеси (наприклад, процес неолітизації, який поширювався, зокрема, і з Балкано-Дунайського регіону) почали розгортатись за кілька тисячоліть до моменту формування сучасної Європейської цивілізації; б) у період неоліту за-

родилась землеробська основа європейської цивілізації, при цьому землеробство невдовзі стало основною формою господарювання на теренах Європи, а Україна стала відомою в якості «європейської житниці»; в) одним з найважливіших досягнень цивілізаційного поступу людності, що мешкала на теренах України в добу неоліту, стала Трипільська протоцивілізація, яка досягла досить високого рівня цивілізаційного розвитку, але, на жаль, так і не стала повноцінною ранньою цивілізацією;

– положення про те, що українські націєтворчі процеси були започатковані саме у козацьку добу, є підтвердженням закономірних історичних тенденцій розвитку європейської цивілізації: 1) спільноти національного типу починають формуватися в ранньомодерну добу в рамках націєзації етнічних спільнот, як важливого цивілізаційного процесу; 2) спочатку, як правило, утворюється етнічна нація (яка пізніше стає «серцевиною») політичної нації у більшості європейських держав, пізніше формується політична нація (яка слугує певною «захисною оболонкою» для етнічної нації); 3) кристалізація національної ідентичності, як правило, супроводжується зміцненням європейської цивілізаційної ідентичності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів.

Вперше було здійснено аналіз аксіологічних аспектів цивілізаційного поступу українства в добу незалежності. Зокрема, були застосовані нові методологічні підходи до комплексного аналізу аксіологічної проблематики, з урахуванням реального стану й динаміки ціннісних орієнтацій українського населення з кінця 1980-х років до 2015 року. Вперше було використано комплекс методів, які були інтегровані навколо методики вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича, а також теоретичного й емпіричного підходу Ш. Шварца, який в 1980-х – 1990-х роках провів крос-культурні дослідження базових цінностей в 46 країнах світу (в Болгарії, Чехії, Польщі, Естонії, Угорщині, Словаччині, Словенії, Росії, Грузії та ін.), що дозволило порівнювати «ціннісні профілі» громадян різних європейських країн.

Уперше було досліджено соціокультурне віддзеркалення європейської ціннісної «палітри» в суспільно-політичних уявленнях громадян України, в їхніх базових цінностях та ціннісних орієнтаціях, в їхніх уявленнях про сучасну українську національну ідею, а також у гаслах і вимогах учасників багатьох протестних акцій та революцій (Студентської Революції на граніті (1990 р.), акції «Україна без Кучми» (2000–2001 рр.), Помаранчевої революції (2004 р.), Євромайдану (2013 р.) та Революції Гідності (2013–2014 рр.), яким були імпліцитно притаманні європейські ціннісні пріоритети.

Упродовж 1991–2015 рр. було виявлено та проаналізовано базовий ціннісний профіль сучасного українства (Доброзичення; Універсалізм; Самовияв; Традиційність; Безпека; Майстерність; Рівноправ'я; Автономія; Гармонія; Конформізм), який «резонує» із системою європейських цінностей. Найбільш потужними чинниками, які визначають семантичний простір ціннісно-мотиваційної структури всіх груп респондентів, є Толерантність, Добродійність, Самоопанування, які можна назвати базовими ціннісними тенденціями українців. Одержані результати демонструють не тільки досить значний виховний потенціал системи базових цінностей українців, але й їхній «національний внесок» в систему як європейських, так і загальнолюдських цінностей, адже новітні загальнолюдські тенденції (процеси глобалізації й інформатизації, боротьба з тероризмом й екологічними проблемами та ін.) свідчать, що базові цінності українців є

своєрідною «відповіддю на глобальні виклики часу», оскільки людство шукає нові стратегії взаємодії та життєдіяльності на планеті Земля, й у зв'язку з цим *українська миролюбність, толерантність, екофільність, добротність, неагресивність, неекспансивність і шанобливість до інших культур набувають загальнолюдського звучання*. Цей «український внесок» у процес поступу людської цивілізації підтверджує поступове зростання пріоритетності ідеалів ненасильництва, природозбереження та гуманістичних цінностей в системі нових світоглядних орієнтирів людства.

При вивченні уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею (в рамках результатів кількох Всеукраїнських репрезентативних опитувань, проведених у 1993–2015 рр.) були вперше виявлені найбільш значущі *концепти «гідності», «свободи», «розвитку», «справедливості», «прав людини», «патріотизму», «європейського вибору», «відродження», «процвітання», «утвердження України як європейської держави, а українців як європейської нації», «повернення України до Європи», «громадянської солідарності», «громадянськості та працьовитості», «верховенства права», «творчого призначення українства» та ін.* Ці ціннісні пріоритети громадяни України не просто декларували, а обстоювали й захищали й в 1991 р., і в 2004 р., і в 2013–2015 рр.

Було з'ясовано, що *більшість респондентів підтримують гасло, яке можна було б накреслити на гербі України – «Од Відродження до процвітання: державність, законність, праця, права людини», та стислу формулу загальнонаціональної ідеї – «Гідність, розвиток, свобода»*. Ця формула є не просто декларацією, а акумулює в собі як суто українські ідеологічні та духовно-культурні надбання, так і загальнолюдські цінності. І респонденти, й аналітики вважають ідею утвердження України та формулу «Гідність, розвиток, свобода» не просто системою духовних орієнтирів, цивілізаційних засад та екзистенційних принципів української модерної нації, що формується, але й своєрідним українським «Liberte, egalite, fraternite» (де концепти «гідність», «розвиток», «свобода» є загальнонаціональними ціннісними пріоритетами, які передбачають різні рівні реалізації – індивідуальний, суспільний, державний, наприклад: *гідність людини, гідність суспільства, гідність України, а також різні виміри – демократичний, економічний, духовний, інтелектуальний розвиток, європейський шлях розвитку загалом тощо*).

Науковці Центру українознавства спрогнозували ще у 2001 р., що *скоро прийде час, коли громадяни України будуть масово обстоювати такі загальнонаціональні ціннісні пріоритети, як Гідність, Розвиток, Свобода*. У цьому контексті зроблені висновки про те, що вже відбулась *Революція Свободи* (студентська революція на граніті, рух за Незалежність України у 1989–1991 рр. та Помаранчева революція 2004 р.), а також *Революція Гідності* (листопад 2013 – лютий 2014 рр.), *Революція Розвитку* (тобто обстоювання громадянами України саме європейського (а не євразійського чи іншого) шляху розвитку суспільства і держави) може відбутися незабаром, якщо владні структури не будуть здійснювати відповідні соціально-економічні та політико-правові реформи.

Було доведено, що спільні цінності, які були зневажені й поставлені під загрозу певними обставинами, завжди стають джерелом ще більш потужної енергії спільноти. Українське суспільство продемонструвало цю закономірність на Майдані

2004 р. та на Євромайдані 2013–2014 рр., коли були актуалізовані не тільки свобода, людська гідність, самоповага та взаємоповага, але й громадянське пробудження всього суспільства, його вихід зі «стану непритомності» та його здатність відповідально дивитися у майбутнє, обстоюючи й захищаючи спільні ціннісні пріоритети та спільне майбутнє.

Дістали подальшого розвитку положення про те,

– що музикування й музичні традиції на українських землях сягають прадавніх часів, а також про наявність давньої передісторії музичної культури на українських землях;

– що розвиток української музичної культури відбувається в руслі культурно-мистецьких тенденцій поступу музичної культури європейських країн (що формувались на спільній культурно-історичній основі, перш за все, на культурно-мистецькій спадщині європейського варварського й античного світів), і це підтверджує безсумнівну культурну й цивілізаційну спорідненість українців із європейськими народами.

Доведено необхідність розробки *ноосферної парадигми цивілізаційного розвитку* людства, яка не тільки резонує з базовими потребами людства, а й забезпечує перехід від моделі *паразиткування* на природних ресурсах до моделі *коеволюції* Людини з Природою.

Доведено також, що *ціннісні пріоритети наших громадян* виражають не тільки *головну культурну домінанту українців* – реалізація своєї місії і творчого призначення, не тільки *історичне покликання української нації* – захист і розвиток європейських цінностей та виконання ролі південно-східного форпосту європейської цивілізації, але й виражає *квінтесенцію тих корінних інтересів*, здійснення яких сьогодні найбільше потребує український народ: *сконсолідуватися як самобутня, самодостатня й процвітаюча нація, позбутися статусу колишньої російської та радянської колонії, повноцінно утвердитись в колі європейських народів*.

1. *Воропаєва Т. С.* Інтегративний потенціал сучасного українознавства: теоретико-методологічні аспекти / Т. С. Воропаєва // VII Міжнародний конгрес українців. Зб. наук. статей: Освіта. Українознавство / Голов. ред. Г. Скрипник. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, 2008. – С. 45–54. 2. *Воропаєва Т.* Українство в європейському цивілізаційному просторі: теоретико-методологічні засади дослідження / Т. Воропаєва // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 11. – С. 79–83. 3. *Воропаєва Т. С., Чик А. А.* Изучение коллективной памяти как фактора формирования национальной идентичности в рамках современного украиноведения / Т. С. Воропаєва, А. А. Чик // Сборник научных трудов SWorld (Философия и филология). – Иваново: МАРКОВА АД, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konferm2/287.pdf>. 4. *Князева Е. Н.* Трансдисциплінарні стратегії досліджень / Е. Н. Князева // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2011. – № 10. – С. 193–201. 5. *Лысак И. В.* Междисциплинарность и трансдисциплинарность как подходы к исследованию человека / И. В. Лысак // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 6. – Ч. II. – С. 134–137. 6. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2004. – 784 с. 7. *Федосеев П. Н.* Философия и интеграция знания / П. Н. Федосеев // Вопросы философии. – 1987. – № 7. – С. 16–30. 8. *Voropayeva T.* Peculiarities of civilization identity of citizens of Ukraine / T. Voropayeva // Problems and tendencies of modern society development. Materials digest of the IXth International Scientific and Practical Conference. Sociological, philological, philosophical, sciences and history / All-Organizing Committee: B. Zhitnigor (chairman), S. Godvint, L. Kupreychik, A. Tim, G. Georgio, T. Morgan, S. Serdechny, L. Straker – London: InPress, 2010. – P. 30–35.